

Het Proces

Franz Kafka

Voorwoord

Toen Franz Kafka in 1924 overleed, liet hij een onvoltooid manuscript achter dat later zou uitgroeien tot een van de invloedrijkste romans van de twintigste eeuw. *Het Proces* werd postuum uitgegeven door zijn vriend en literair executeur Max Brod, die besloot het werk ondanks Kafka's uitdrukkelijke wens tot vernietiging te publiceren. Wat de lezer hier in handen houdt, is dus geen door de auteur definitief afgeronde roman, maar een zorgvuldig gereconstrueerde tekst, samengesteld uit afzonderlijke hoofdstukken en fragmenten. Het verhaal is ogenschijnlijk eenvoudig. Op een ochtend wordt Josef K., zonder duidelijke aanklacht, gearresteerd. Hij blijft vrij rondlopen, blijft werken, maar raakt verstrikt in een juridisch systeem waarvan de regels ondoorgrondelijk zijn en waarvan de autoriteit absoluut lijkt. Zijn zoektocht naar helderheid, rechtvaardigheid en logica leidt hem steeds dieper in een wereld waarin bureaucratie, macht en schuld samensmelten tot een verstikkend geheel. Toch is *Het Proces* meer dan een verhaal over een rechtszaak. Het is een indringende studie van existentiële onzekerheid. De roman stelt vragen die tot op heden hun actualiteit niet hebben verloren: Wat betekent schuld wanneer de aanklacht onbekend is? Wat is waarheid in een systeem dat zichzelf voortdurend legitimeert? Hoe behoudt het individu zijn waardigheid tegenover een anonieme en almachtige structuur? Kafka's stijl is opmerkelijk helder, bijna zakelijk, maar juist die nuchtere toon versterkt het gevoel van vervreemding. Het absurde wordt nooit expliciet benoemd; het ontvouwt zich langzaam, alsof het vanzelfsprekend is. De lezer wordt zo, net als Josef K., meegezogen in een logica die tegelijk rationeel en onbegrijpelijk lijkt. Sinds zijn publicatie is *Het Proces* uitgegroeid tot een sleuteltekst binnen de moderne literatuur. Het werk wordt vaak gelezen als een kritiek op bureaucratische systemen, als een profetische visie op totalitaire structuren, of als een existentiële parabel over menselijke schuld en machteloosheid. Maar het blijvende belang van de roman ligt misschien vooral in zijn ambiguïteit. Kafka biedt geen sluitende interpretatie; hij confronteert de lezer met onzekerheid. Deze uitgave nodigt uit tot een aandachtige lectuur. Niet om snelle antwoorden te vinden, maar om de ervaring van vervreemding en twijfel te ondergaan. Want juist in die ervaring schuilt de blijvende kracht van Kafka's meesterwerk.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk Een Arrestatie – Gesprek met mevrouw Grubach – Daarna juffrouw Bürstner.....	5
Hoofdstuk Twee Eerste verhoor.....	29
Hoofdstuk Drie In de lege zittingszaal – De student – De kantoren.....	41
Hoofdstuk Vier De vriendin van juffrouw Bürstner.....	61
Hoofdstuk Vijf De zweepman.....	67
Hoofdstuk Zes K.'s oom – Leni.....	72
Hoofdstuk Zeven Advocaat – Fabrikant – Schilder.....	90
Hoofdstuk Acht Block, de zakenman – Het ontslag van de advocaat.....	124
Hoofdstuk Negen In de kathedraal	138
Hoofdstuk Tien Einde	154

Hoofdstuk Een Arrestatie – Gesprek met mevrouw Grubach – Daarna juffrouw Bürstner

Iemand moest Josef K. kwaadwillig hebben aangegeven, want zonder dat hij iets verkeerd had gedaan, werd hij op een ochtend gearresteerd. Normaal bracht de keukenmeid van mevrouw Grubach, zijn hospita, hem elke dag om acht uur zijn ontbijt, maar die ochtend bleef ze weg. Dat was nog nooit gebeurd. K. wachtte even, keek vanuit zijn kussen naar de oude vrouw die tegenover hem woonde en hem met een voor haar doen ongewoon nieuwsgierige blik gadesloeg, en belde ten slotte, hongerig en ongerust tegelijk. Meteen werd er geklopt en trad een man binnen die hij nog nooit in huis had gezien. De man was slank maar stevig gebouwd, droeg strakzittende zwarte kleren met veel plooien, zakken, gespen, knopen en een brede riem – alles bij elkaar maakte het een praktische indruk, al bleef onduidelijk waarvoor al die dingen precies dienden.

‘Wie bent u?’ vroeg K., terwijl hij half overeind kwam in bed.

De man deed alsof de vraag hem niet aanging, alsof zijn komst vanzelf sprak, en zei slechts: ‘U hebt gebeld?’

‘Anna had mijn ontbijt moeten brengen,’ zei K.

Hij probeerde in stilte te doorgronden wie de man kon zijn, eerst alleen door hem op te nemen, daarna door na te denken, maar de man bleef niet lang genoeg stil staan om bekeken te worden. Hij liep naar de deur, opende die op een kier en zei tegen iemand die kennelijk vlak achter de deur stond: ‘Hij wil dat Anna zijn ontbijt brengt.’

Er klonk zacht gelach uit de kamer ernaast; het was niet te horen of er meerderen lachten. De vreemdeling kon er niets nieuws uit opmaken, maar toch zei hij tegen K., alsof hij verslag uitbracht: ‘Dat kan niet.’

‘Dat zou dan voor het eerst zijn,’ zei K. Hij sprong uit bed en trok haastig zijn broek aan. ‘Ik wil weten wie daar zit en waarom mevrouw Grubach het zover laat komen dat ik op deze manier gestoord word.’

Hij besepte meteen dat hij dat eigenlijk niet hardop had hoeven zeggen, dat hij er op die manier in zekere zin hun gezag erkende, maar op dat moment leek hem dat niet van belang. De vreemdeling vatte het in elk geval zo op, want hij zei: ‘Zou u niet liever hier blijven?’

‘Ik wil hier noch blijven, noch door u aangesproken worden voordat u zich hebt voorgesteld.’

‘Ik bedoelde het voor uw eigen bestwil,’ zei de man en opende de deur, ditmaal zonder dat hem dat gevraagd was.

De kamer die K. binnenging – langzamer dan hij van plan was geweest – zag er op het eerste gezicht precies zo uit als de avond tevoren: de overvolle woonkamer van mevrouw Grubach, vol meubels, tafelkleden, porselein en foto’s. Misschien was er vandaag iets meer ruimte, maar dat viel niet meteen op, zeker niet omdat het voornaamste verschil de aanwezigheid was van een man die bij het open raam zat met een boek, waarin hij nu opkeek.

‘U had in uw kamer moeten blijven. Heeft Franz u dat niet gezegd?’

‘En wat wilt ú dan van mij?’ vroeg K., terwijl hij beurtelings naar deze nieuwe bekende en naar Franz keek, die in de deuropening was blijven staan.

Door het open raam zag hij opnieuw de oude vrouw, die nu vlak bij haar raam was gaan staan om alles beter te kunnen volgen. Haar nieuwsgierigheid grensde aan kindsheid.

‘Ik wil mevrouw Grubach spreken...’ zei K. en deed een beweging alsof hij zich van de beide mannen losrukte – hoewel ze ruim van hem af stonden – en wilde doorlopen.

‘Nee,’ zei de man bij het raam. Hij gooide zijn boek op het tafeltje en stond op. ‘U kunt niet weggaan als u gearresteerd bent.’

‘Zo lijkt het inderdaad,’ zei K. ‘En waarom ben ik gearresteerd?’

‘Dat mogen wij u niet zeggen. Ga naar uw kamer en wacht daar af. Het onderzoek loopt en u zult op den duur alles te weten komen. Het hoort eigenlijk niet bij mijn taak om zo vriendelijk tegen u te zijn, maar ik hoop dat niemand het hoort behalve Franz, en die is al vriendelijker tegen u geweest dan volgens de regels mocht. Als u zo veel geluk blijft houden met de ambtenaren die u arresteren, dan kunt u erop rekenen dat het goed afloopt.’

K. wilde gaan zitten, maar zag dat er behalve de stoel bij het raam nergens in de kamer een zitplaats was.

‘U zult nog wel merken hoe waar dat alles is,’ zei Franz. Beide mannen kwamen nu op hem af. Ze waren aanzienlijk langer dan hij, vooral de tweede, die hem herhaaldelijk op de schouder klopte. Ze betastten zijn nachthemd en zeiden dat

hij nu een hemd van veel mindere kwaliteit zou moeten dragen, maar dat ze dit nachthemd samen met zijn andere ondergoed zouden bewaren en hem teruggeven als zijn zaak gunstig afliep.

‘Het is beter voor u als u het ons geeft dan wanneer het in het magazijn blijft liggen,’ zeiden ze. ‘Daar raken spullen gemakkelijk zoek en na verloop van tijd verkopen ze het, of de zaak nu afgerond is of niet. En zulke zaken kunnen lang duren, vooral de laatste tijd. Ze geven u het geld dat ze ervoor krijgen, maar dat is niet veel, want niet de prijs die ze vragen telt, maar wat ze erbij toegestopt krijgen, en bovendien verliezen zulke dingen toch al waarde als ze van hand tot hand gaan, jaar na jaar.’

K. schonk nauwelijks aandacht aan hun woorden. Wat hij nog bezat en wie daarover besliste, interesseerde hem weinig. Veel belangrijker vond hij het om zijn positie duidelijk te krijgen, maar zolang deze mensen er waren kon hij niet helder denken. De buik van de tweede agent – want agenten moesten het zijn – stak vriendelijk naar voren, maar toen K. opkeek en het droge, benige gezicht zag, paste dat niet bij het lichaam. De sterke neus stond scheef, alsof hij K. negeerde en een stilzwijgend verbond had met de andere agent. Wat voor mensen waren dit? Waar praatten ze over? Bij welk ambt hoorden ze? K. woonde in een vrij land, overal heerste vrede, alle wetten waren fatsoenlijk en werden gehandhaafd – wie durfde hem in zijn eigen huis aan te spreken?

Hij had altijd de neiging gehad het leven zo licht mogelijk op te vatten, bruggen pas te bouwen als hij ervoor stond, niet vooruit te kijken, zelfs niet wanneer alles bedreigd leek. Maar nu leek dat geen juiste houding. Hij had het allemaal als een grap kunnen zien, een grote practical joke van zijn collega’s op de bank, om een of andere onduidelijke reden, of misschien omdat hij vandaag dertig werd – alles was mogelijk. Misschien hoefde hij alleen maar op een bepaalde manier in hun gezicht te lachen en zouden ze met hem meelachen. Misschien waren het gewoon handelaars van de hoek – ze zagen er wel zo uit. Toch had hij zich voorgenomen, vanaf het eerste ogenblik dat hij Franz zag, geen enkel voordeel prijs te geven dat hij wellicht op hen had. Het risico dat men hem later zou nazeggen dat hij geen humor begreep was gering, maar – hoewel hij normaal niet leerde van ervaring – herinnerde hij zich enkele onbelangrijke gelegenheden waarop hij, anders dan zijn voorzichtiger vrienden, zonder na te denken had gehandeld en er daarna lelijk de dupe van was geworden. Dat wilde hij deze keer niet laten gebeuren. Als het een toneelstukje was, zou hij meespelen.

Hij had nog tijd.

‘Sta me toe,’ zei hij en liep tussen de twee agenten door naar zijn kamer.

‘Hij lijkt redelijk bij zinnen,’ hoorde hij achter zich zeggen.

Eenmaal in zijn kamer trok hij haastig de la van zijn schrijfbureau open. Alles lag keurig geordend, maar in zijn opwinding vond hij de papieren die hij zocht niet meteen. Ten slotte vond hij zijn rijwielvergunning en wilde ermee naar de agenten teruggaan, maar het leek hem te onbetekenend, dus zocht hij verder tot hij zijn geboorteakte vond. Toen hij de kamer weer binnenkwam, ging aan de overkant de deur open en wilde mevrouw Grubach binnenkomen. Hij zag haar maar een ogenblik, want zodra ze hem herkende, leek ze verlegen, vroeg om vergeving en verdween, de deur zorgvuldig achter zich sluitend.

‘Kom toch binnen,’ had hij op dat moment kunnen zeggen. Nu stond hij met zijn papieren in het midden van de kamer en keek naar de dichte deur. Hij bleef zo staan tot hij opschrok van de stem van de agent die bij het tafeltje aan het open raam zat en, zoals K. nu zag, zijn ontbijt at.

‘Waarom kwam ze niet binnen?’ vroeg hij.

‘Ze mag niet,’ zei de grote agent. ‘U bent toch gearresteerd?’

‘Maar hoe kan ik gearresteerd zijn? En hoe komt het dat het zo gaat?’

‘Nu begint u weer,’ zei de agent, terwijl hij een stuk brood met boter in de honing doopte. ‘Op zulke vragen antwoorden we niet.’

‘U zult ze moeten beantwoorden,’ zei K. ‘Hier zijn mijn legitimatiepapieren, toon mij nu de uwe en ik wil zeker het arrestatiebevel zien.’

‘O hemel,’ zei de agent. ‘In uw positie denkt u bevelen te kunnen geven? Dat zal u niet helpen, ook al denkt u van wel – wij staan waarschijnlijk meer aan uw kant dan wie ook die u kent.’

‘Daar heeft hij gelijk in, gelooft u dat maar,’ zei Franz, die een kop koffie in zijn hand hield die hij niet naar zijn mond bracht, maar K. aankeek op een manier die waarschijnlijk veelzeggend bedoeld was, maar die K. niet kon duiden.

Zonder het te willen raakte K. in een zwijgend gesprek met Franz verwickeld, maar toen sloeg hij met zijn vlakke hand op zijn papieren en zei: ‘Hier zijn mijn legitimatiebewijzen.’

‘En wat moeten wij daarmee?’ riep de grote agent luid. ‘U gedraagt zich erger dan een kind. Wat wilt u eigenlijk? Wilt u dit hele grote proces van u snel afhandelen

door met ons over legitimatiebewijzen en arrestatiebevelen te praten? Wij zijn maar gewone agenten, meer niet. Lagere ambtenaren zoals wij kennen amper het verschil tussen de ene en de andere kant van een legitimatiebewijs. Ons enige werk is tien uur per dag op u letten en daarvoor betaald krijgen. Dat is alles. Wat we wél kunnen doen, is ervoor zorgen dat onze superieuren precies te weten komen wat voor iemand ze gaan arresteren en waarom, voordat ze het bevel uitvaardigen. Daar zit geen vergissing in. Voor zover ik weet – en ik ken alleen de laagste rangen – gaan onze autoriteiten niet op zoek naar schuld onder het publiek; de schuld trekt hen aan, zoals de wet het zegt, en daarom sturen ze ons eropuit. Zo staat het in de wet. Waar zou daar een vergissing kunnen zitten?’

‘Ik ken die wet niet,’ zei K.

‘Des te erger voor u,’ zei de agent.

‘Ze bestaat waarschijnlijk alleen in jullie hoofd,’ zei K. Hij probeerde op de een of andere manier in hun gedachten binnen te dringen, die gedachten naar zijn hand te zetten of er zich thuis te voelen. Maar de agent zei slechts minachtend: ‘U zult het wel merken als het u treft.’

Franz viel bij: ‘Kijk eens, Willem, hij geeft toe dat hij de wet niet kent en tegelijk beweert hij onschuldig te zijn.’

‘Je hebt gelijk, maar we krijgen hem nergens toe,’ zei de ander.

K. zweeg. Moet ik mij, dacht hij, werkelijk blijven inlaten met het gebabbel van zulke lage beampten? Ze geven zelf toe dat ze tot de laagste rang behoren. Ze praten over zaken waar ze niets van begrijpen. Alleen door hun domheid zijn ze zo zelfverzekerd. Ik hoef maar een paar woorden te wisselen met iemand van mijn eigen stand en alles wordt onvergelijkelijk duidelijker dan door een lang gesprek met deze twee.

Hij liep een paar keer op en neer door de vrije ruimte in de kamer. Aan de overkant van de straat zag hij de oude vrouw, die nu een nog veel oudere man naar het raam had getrokken en haar armen om hem heen had geslagen. K. moest een eind maken aan dit schouwspel.

‘Breng me naar uw meerdere,’ zei hij.

‘Zodra hij u wil zien. Niet eerder,’ zei de agent die Willem heette. ‘En mijn advies aan u is,’ voegde hij eraan toe, ‘ga naar uw kamer, blijf kalm en wacht af wat er met u gebeurt. Als u naar ons luistert, put u zich niet uit met nutteloos denken. U moet uzelf bijeenrapen, er zal veel van u gevraagd worden. U hebt zich

tegenover ons niet gedragen zoals wij verdienden na al onze goedheid. U vergeet dat wij, wat we ook zijn, vrije mensen zijn en u niet, en dat is een groot verschil. Toch zijn we nog steeds bereid, als u geld hebt, om voor u een ontbijt te halen in het café aan de overkant.’

Zonder op het aanbod te antwoorden bleef K. een tijdje roerloos staan. Misschien, dacht hij, als hij de deur naar de volgende kamer of zelfs de voordeur opende, zouden ze niet durven tussenbeide te komen; misschien was dat de eenvoudigste manier om de zaak tot een besluit te dwingen. Maar misschien zouden ze hem vastgrijpen, en als hij eenmaal op de grond lag, zou hij elk voordeel dat hij in zekere zin op hen had, verliezen. Daarom koos hij voor de zekerder weg, de natuurlijke loop der dingen, en ging zonder nog een woord te zeggen terug naar zijn kamer – noch van hem, noch van de agenten.

Hij wierp zich op zijn bed en nam van de toilettafel de mooie appel die hij de vorige avond voor zijn ontbijt had klaargelegd. Nu was dat zijn enige ontbijt en zoals hij meteen na de eerste grote hap vaststelde, veel beter dan wat hij door de goedgunstigheid van de agenten uit het smerige café had kunnen krijgen. Hij voelde zich goed en zelfverzekerd. Vanmorgen was hij niet op de bank verschenen, maar dat viel gemakkelijk te verklaren gezien de betrekkelijk hoge positie die hij daar bekleedde. Moest hij werkelijk een verklaring indienen? Hij dacht erover na. Als niemand hem geloofde – wat in dit geval begrijpelijk zou zijn – kon hij mevrouw Grubach als getuige oproepen, of zelfs het oude echtpaar van tegenover, dat waarschijnlijk nu onderweg was naar hun raam.

Vanuit het standpunt van de agenten verbaasde het hem dat ze hem alleen in de kamer hadden gelaten, waar hij tien verschillende manieren had om een eind aan zijn leven te maken. Maar vanuit zijn eigen standpunt vroeg hij zich af wat voor reden hij daartoe zou kunnen hebben. Omdat die twee in de kamer ernaast zaten en zijn ontbijt hadden opgegeten? Het zou zo zinloos zijn zichzelf te doden dat zelfs als hij het gewild had, die zinloosheid hem ervan zou hebben weerhouden. Misschien hadden de agenten, als ze niet zo duidelijk geestelijk beperkt waren geweest, dezelfde conclusie getrokken en daarom geen gevaar gezien in hem alleen te laten. Ze konden nu toekijken, als ze wilden, hoe hij naar de kast in de muur liep waar hij een fles goede schnaps bewaarde, hoe hij eerst een glas dronk in plaats van ontbijt en daarna een tweede om zich moed in te schenken, het laatste voor alle zekerheid, voor het onwaarschijnlijke geval het nodig zou blijken.

Toen schrok hij zo van een roep uit de andere kamer dat hij met zijn tanden tegen het glas sloeg.

‘De inspecteur wil u spreken!’ riep een stem.

Alleen die roep schrikte hem af – kortaf, bars, militair – iets wat hij niet van de agent die Franz heette had verwacht. Het bevel zelf kwam hem echter zeer welkom voor.

‘Eindelijk!’ riep hij terug, sloot de kast af en haastte zich zonder uitstel naar de kamer ernaast.

De twee agenten stonden daar en dreven hem terug naar zijn slaapkamer alsof dat vanzelf sprak.

‘Wat doet u nu?’ riepen ze. ‘Denkt u dat u in uw overhemd bij de inspecteur kunt verschijnen? Dan krijgt u een pak slaag en wij erbij!’

‘Laat me los, in godsnaam!’ riep K., die al tot aan zijn kleerkast was teruggeduwd. ‘Als jullie me aanspreken terwijl ik nog in bed lig, kun je niet verwachten dat ik in avondkleding klaarsta.’

‘Dat helpt u niet,’ zeiden de agenten, die plotseling heel stil werden, bijna droevig, zodra K. begon te schreeuwen, en hem daardoor in verwarring brachten of tot bezinning brachten.

‘Belachelijke formaliteiten!’ bromde hij, terwijl hij zijn jas van de stoel nam en die even in beide handen hield, alsof hij hem ter keuring aanbood. Ze schudden hun hoofd.

‘Het moet een zwarte jas zijn,’ zeiden ze.

Daarop gooide K. de jas op de grond en zei – zonder zelf te weten wat hij ermee bedoelde: ‘Het is tenslotte niet de hoofdzaak.’

De agenten lachten, maar bleven volhouden: ‘Het moet een zwarte jas zijn.’

‘Goed dan, als dat de zaak bespoedigt,’ zei K. Hij opende zelf de kleerkast, zocht lang tussen al zijn kleren en koos zijn beste zwarte pak met het korte jasje dat iedereen die hem kende had verrast. Daarna trok hij een schoon overhemd aan en begon zich zorgvuldig aan te kleden. In stilte zei hij tegen zichzelf dat het hem gelukt was de zaak te bespoedigen door de agenten te laten vergeten dat hij in bad moest. Hij hield hen in de gaten of ze er alsnog aan zouden denken, maar natuurlijk kwamen ze er niet op, al vergat Willem niet Franz naar de inspecteur te sturen met de boodschap dat K. zich aan het kleden was.

Toen hij volledig gekleed was, moest hij langs Willem lopen om door de volgende kamer naar de kamer daarachter te gaan, waarvan de deur al wijd openstond. K. wist heel goed dat die kamer sinds kort verhuurd was aan een typiste, juffrouw Bürstner. Ze ging gewoonlijk zeer vroeg de deur uit en kwam laat thuis, en K. had nooit meer dan een paar groetwoorden met haar gewisseld. Nu was haar nachtkastje naar het midden van de kamer geschoven om als tafel voor het verhoor te dienen, en achter die tafel zat de inspecteur, met gekruiste benen en één arm over de rugleuning van de stoel geslagen.

In een hoek van de kamer stonden drie jonge mannen naar de foto's van juffrouw Bürstner te kijken, die in een lap stof aan de muur hingen. Aan het handvat van het open raam hing een witte blouse. Aan het raam aan de overkant stond weer het oude echtpaar, nu vergezeld van een veel langere man met een open overhemd dat zijn borst toonde en een rossige sik die hij met zijn vingers kneedde en draaide.

‘Josef K.?’ vroeg de inspecteur, wellicht alleen om K.’s aandacht te trekken terwijl die de kamer rondkeek.

K. knikte.

‘U zult wel erg verbaasd zijn over alles wat vanmorgen gebeurd is,’ zei de inspecteur, terwijl hij met beide handen de weinige voorwerpen op het nachtkastje wegduwde – de kaars, lucifers, een boek en een speldenkussen – alsof het dingen waren die hij zelf nodig had.

‘Zeker,’ zei K., en hij voelde zich nu ontspannen omdat hij eindelijk tegenover iemand stond met enig verstand, iemand met wie hij over zijn situatie kon praten. ‘Zeker ben ik verbaasd, maar niet erg verbaasd.’

‘Niet erg verbaasd?’ vroeg de inspecteur, terwijl hij de kaars in het midden van de tafel zette en de andere voorwerpen eromheen groepeerde.

‘Misschien begrijpt u mij niet helemaal,’ zei K. haastig. ‘Ik bedoel...’ Hier brak hij af en keek rond of er ergens een zitplaats was. ‘Mag ik gaan zitten?’ vroeg hij.

‘Dat is niet gebruikelijk,’ antwoordde de inspecteur.

‘Wat ik bedoel,’ zei K. zonder opnieuw te aarzelen, ‘is dat ik inderdaad erg verbaasd ben, maar als je dertig jaar in de wereld bent en je eigen weg hebt moeten banen – zoals mijn lot is geweest – dan wen je aan verrassingen en neem je ze niet te zwaar op. Vooral niet wat er vandaag gebeurd is.’

‘Waarom vooral niet wat er vandaag gebeurd is?’

‘Ik wil niet beweren dat ik dit alles als een grap zie – u lijkt te veel moeite te hebben gedaan met al deze voorbereidingen. Iedereen in huis moet eraan meedoen, net als u allen hier, dat zou te ver gaan voor een grap. Dus ik wil niet zeggen dat het een grap is.’

‘Heel juist,’ zei de inspecteur, terwijl hij keek hoeveel lucifers er nog in het doosje zaten.

‘Maar aan de andere kant,’ vervolgde K., terwijl hij naar iedereen keek en zelfs wenste de aandacht te krijgen van de drie die naar de foto’s stonden te kijken, ‘kan dit toch ook weer niet zo belangrijk zijn. Dat blijkt al uit het feit dat ik in staat van beschuldiging ben gesteld, maar niet op het geringste vergrijp kan komen waarvoor ik terecht zou kunnen staan. Maar zelfs dat is bijzaak. De voornaamste vraag is: wie stelt die beschuldiging op? Welk ambt behandelt deze zaak? Bent u ambtenaren? Geen van u draagt een uniform, tenzij wat u daar draagt’ – hij wendde zich tot Franz – ‘als uniform bedoeld is, het lijkt meer op een reispak. Ik eis een duidelijk antwoord op al deze vragen, en ik ben ervan overtuigd dat zodra alles opgehelderd is, we op de beste voet afscheid van elkaar kunnen nemen.’

De inspecteur sloeg het lucifersdoosje met kracht op tafel.

‘U begaat een grote vergissing,’ zei hij. ‘Deze heren en ik hebben niets met uw zaak te maken, we weten amper wie u bent. We zouden uniformen kunnen dragen zo precies en keurig als u maar wilt, en uw situatie zou er niet slechter door worden. Of u in staat van beschuldiging bent gesteld, kan ik u niet duidelijk antwoorden, ik weet niet eens of dat zo is. U bent gearresteerd, dat klopt, maar meer weet ik niet. Misschien hebben deze agenten met u gebabbeld – nou, dan is het gebabbel geweest. Op uw vragen kan ik geen antwoord geven, maar ik kan u wel een raad geven: denk minder aan ons en aan wat er met u gaat gebeuren, en wat meer aan uzelf. En hou op met dat gedoe over uw onschuld; u maakt geen slechte indruk, maar met al dat gedoe schaadt u die indruk. U zou ook wat minder moeten praten. Bijna alles wat u tot nu toe gezegd hebt, hadden we al uit uw gedrag kunnen opmaken, zelfs als u maar een paar woorden had gezegd. En wat u gezegd hebt, is niet bepaald in uw voordeel.’

K. staarde de inspecteur aan. Was deze man, waarschijnlijk jonger dan hij, hem nu aan het terechtwijzen als een schoolmeester? Werd hij gestraft voor zijn openhartigheid met een standje? En zou hij niets te weten komen over de redenen van zijn arrestatie of over hen die hem arresteerden? Hij werd enigszins boos en begon op en neer te lopen. Niemand hield hem tegen. Hij stroopte zijn

mouwen op, voelde aan zijn borst, streek zijn haar glad, liep naar de drie mannen toe, zei 'Het slaat nergens op', waarop zij zich omdraiden en hem met ernstige gezichten tegemoet kwamen. Ten slotte bleef hij weer voor het tafeltje van de inspecteur staan.

'Staatsadvocaat Hasterer is een goede vriend van mij,' zei hij. 'Mag ik hem opbellen?'

'Zeker,' zei de inspecteur, 'maar ik zie niet wat dat voor zin heeft. U zult wel een privéaangelegenheid met hem willen bespreken.'

'Wat voor zin dat heeft?' riep K., meer ontdaan dan boos. 'Wie denkt u wel dat u bent? U wilt er iets zinnigs in zien terwijl u iets doet dat zo zinloos mogelijk is. Het is om te huilen! Eerst vallen deze heren mij aan, en nu zitten of staan ze hier en laten ze mij voor u slepen. Wat zou het voor zin hebben een staatsadvocaat te bellen als ik zogenaamd gearresteerd ben? Goed, ik bel niet.'

'U mag hem bellen als u wilt,' zei de inspecteur, terwijl hij zijn hand uitstak naar de kamer waar de telefoon stond. 'Gaat uw gang, belt u maar.'

'Nee, ik wil niet meer,' zei K. en liep naar het raam.

Aan de overkant stonden de mensen nog steeds voor het raam, en pas nu K. bij zijn raam was gekomen, leken ze onrustig te worden over hun stille toekijken. Het oude paar wilde opstaan, maar de man achter hen kalmeerde hen.

'We hebben publiek daarboven,' riep K. tamelijk luid tegen de inspecteur, terwijl hij met zijn wijsvinger wees. 'Ga weg!' riep hij toen over de straat.

En onmiddellijk deden de drie een paar stappen achteruit; het oude paar kwam zelfs achter de man te staan, die hen met zijn brede lichaam aan het oog onttrok en, te oordelen naar de bewegingen van zijn mond, iets onverstaanbaars in de verte leek te zeggen. Helemaal verdwenen ze niet, maar ze leken te wachten op het ogenblik dat ze ongemerkt weer bij het raam konden staan.

'Opdringerige, gedachteloze mensen!' zei K. terwijl hij zich omdraaide.

De inspecteur leek het met hem eens, althans dat dacht K. uit zijn ooghoek te zien. Maar het was evengoed mogelijk dat hij niet eens geluisterd had, want hij drukte zijn hand stevig op tafel en leek de lengte van zijn vingers te vergelijken. De twee agenten zaten op een kist met een bont kleed erover en wreven hun knieën. De drie jonge mannen hadden hun handen in de zij en keken doelloos rond. Alles was stil, als in een vergeten kantoor.

‘Nu, heren,’ riep K., en een ogenblik leek het of hij hen allemaal op zijn schouders droeg, ‘het lijkt erop dat uw zaken met mij afgelopen zijn. Naar mijn mening is het het beste om op te houden met piekeren of u al dan niet correct handelt, en de zaak in vrede af te sluiten met een handdruk. Als u er hetzelfde over denkt, dan...’

Hij liep naar het tafeltje van de inspecteur en stak zijn hand uit. De inspecteur sloeg zijn ogen op, beet op zijn lip en keek naar K.’s uitgestoken hand; K. geloofde nog steeds dat hij zou doen wat hij voorstelde. Maar in plaats daarvan stond de inspecteur op, nam een harde ronde hoed die op het bed van juffrouw Bürstner lag en zette die zorgvuldig op zijn hoofd, met beide handen, alsof hij een nieuwe hoed paste.

‘U vindt alles zo eenvoudig, nietwaar,’ zei hij tegen K. terwijl hij dat deed, ‘u denkt dat we de zaak in vrede kunnen afsluiten? Nee, nee, dat gaat niet. Aan de andere kant wil ik zeker niet dat u denkt dat er geen hoop voor u is. Nee, waarom zou u dat denken? U bent eenvoudig gearresteerd, niet meer dan dat. Dat moest ik u zeggen, dat heb ik gedaan, en nu heb ik gezien hoe u het opvat. Dat is genoeg voor vandaag en we kunnen voorlopig afscheid nemen. Ik neem aan dat u nu naar de bank wilt?’

‘Naar de bank?’ vroeg K. ‘Ik dacht dat ik gearresteerd was.’

Hij zei het met enig bravoure, want hoewel zijn handdruk niet was aangenomen, voelde hij zich onafhankelijker van al deze mensen, vooral sinds de inspecteur was opgestaan. Hij speelde met hen. Als ze weggingen, nam hij zich voor hen achterna te lopen en aan te bieden zich te laten arresteren. Daarom herhaalde hij zelfs: ‘Hoe kan ik naar de bank gaan als ik gearresteerd ben?’

‘Ik zie dat u mij verkeerd begrijpt,’ zei de inspecteur, die al bij de deur stond. ‘Het is waar dat u gearresteerd bent, maar dat hoeft u niet te beletten uw werk te doen. Er hoeft niets te zijn dat uw gewone leven in de weg staat.’

‘In dat geval valt gearresteerd zijn wel mee,’ zei K. en ging dicht bij de inspecteur staan.

‘Dat heb ik nooit anders bedoeld,’ antwoordde deze.

‘Dan was het nauwelijks nodig mij van de arrestatie op de hoogte te stellen,’ zei K., en hij kwam nog dichterbij. De anderen kwamen ook dichterbij. Ze stonden allemaal bijeen in de smalle ruimte bij de deur.

‘Dat was mijn plicht,’ zei de inspecteur.

‘Een dwaze plicht,’ zei K., onbuigzaam.

‘Misschien,’ antwoordde de inspecteur, ‘maar laten we onze tijd niet verdoen met dit gepraat. Ik had aangenomen dat u naar de bank wilde. Omdat u zo scherp op elk woord let, zeg ik erbij: ik dwing u niet naar de bank te gaan, ik ging ervan uit dat u dat wilde. En om het u gemakkelijker te maken en u met zo min mogelijk ophef naar de bank te laten gaan, heb ik deze drie heren, uw collega’s, tot uw beschikking gesteld.’

‘Wat?’ riep K. en keek verbaasd naar de drie. Hij herinnerde zich hen alleen als groepje bij de foto’s, maar deze kleurloze, bloedarme jongemannen waren inderdaad employés van zijn bank – geen collega’s van hem, dat was te hoog gegrepen en het toonde een lacune in de alwetendheid van de inspecteur, maar toch lagere bedienden van de bank. Hoe had K. dat niet kunnen zien? Hoezeer moest hij in beslag genomen zijn geweest door de inspecteur en de agenten om deze drie niet te herkennen! Rabensteiner met zijn stijve houding en zwaaiende handen, Kullich met zijn blonde haar en diepliggende ogen, en Kaminer met zijn onwillekeurige grijns door chronische spiertrekkingen.

‘Goedemorgen,’ zei K. na een poosje, terwijl hij de heren een hand gaf die ze correct beantwoordden met een buiging. ‘Ik herkende u helemaal niet. Dus we gaan nu naar het werk, nietwaar?’

De heren lachten en knikten enthousiast, alsof ze daarop gewacht hadden, behalve dat K. zijn hoed in zijn kamer had laten liggen, zodat ze allemaal, de een na de ander, naar binnen holden om hem te halen, wat enige verlegenheid veroorzaakte. K. bleef staan en keek hen door de open dubbele deur na; de laatste was natuurlijk de apathische Rabensteiner, die niet meer dan een elegante draf inzette. Kaminer kreeg de hoed en K., zoals hij op de bank vaak moest doen, herinnerde zichzelf eraan dat die grijns niet opzettelijk was, dat hij in feite niet opzettelijk kon grijnzen.

Op dat moment opende mevrouw Grubach de deur vanuit de gang naar de woonkamer waar iedereen stond. Ze leek zich nergens schuldig over te voelen, en K., zoals zo vaak tevoren, keek neer op de band van haar schort, die zonder reden diep in haar fors lichaam sneed.

Beneden gekomen besloot K., met zijn horloge in de hand, een taxi te nemen – hij was al een half uur opgehouden en er was geen reden de vertraging nog te verlengen. Kaminer rende naar de hoek om er een te halen, en de twee anderen deden zichtbaar moeite K. af te leiden toen Kullich wees naar de voordeur aan de overkant van de straat, waar de grote man met de blonde sik verscheen en,